

**ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО;
ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО**

УДК 349.42

БОНДАРУК С.І.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА
ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ САДІВНИЦТВІ**

У статті проведено дослідження організаційно-правових аспектів виробництва органічної продукції сільськогосподарського садівництва. Зроблено висновок, що виробництво органічної продукції у сільськогосподарському (промисловому) садівництві можливе за умови закладання сировинних садів з використанням імунних сортів, що не потребують застосування хімічних засобів захисту рослин від шкідників та хвороб.

Ключові слова: садівництво, органічне виробництво, товаровиробники, фермерські господарства.

В статье проведено исследование организационно-правовых аспектов производства органической продукции сельскохозяйственного садоводства. Сделан вывод, что производство органической продукции в сельскохозяйственном (промышленном) садоводстве возможно при условии закладки сырьевых садов с использованием иммунных сортов, не требующих применения химических средств защиты растений от вредителей и болезней.

Ключевые слова: садоводство, органическое производство, товаропроизводители, фермерские хозяйства.

The article deals with the study of organizational and legal aspects of the production of organic produce in agricultural horticulture. It is concluded that the production of organic products in agricultural (industrial) horticulture is possible provided the laying of raw gardens using immune varieties that do not require the use of chemical means of plant protection against pests and diseases.

Key words: gardening, organic production, commodity producers, farms.

Актуальність теми. В умовах Євроінтеграції нашої країни гостро постає проблема конкурентоспроможності виробників і продукції, що спонукає до пошуку нових перспективних напрямів у сільському господарстві для використання технологій, безпечних для здоров'я людини, тварин і навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим відбувається поступовий перехід від інтенсивного промислового сільськогосподарського виробництва до органічного (зокрема біологічного або екологічного), яке передбачає раціональні шляхи використання енергетичних ресурсів та зменшення забруднення довкілля, отримання високоякісної сільськогосподарської продукції, збереження і підвищення родючості ґрунту, безвідходне використання сільськогосподарської продукції [1].

У країнах ЄС частка органічного вирощування, зокрема і органічного виробництва яблук, непинно зростає. В Україні також є прекрасні можливості та природний і виробничий потенціал у сфері вирощування яблук. Виробники органічних яблук у країнах Західної Європи дуже задоволені своєю діяльністю – за останні 10 років ціна реалізації органічної продукції (яблук) не опускалась нижче позначки 1 Євро/кг. В цілому можна сказати, що рентабельність органічного виробництва

© БОНДАРУК С.І. – здобувач магістра права (Вінницький інститут Міжрегіональної академії управління персоналом)

яблук значно вища, ніж звичайного, і попит на таку продукцію на ринку є типовим. Це є новою можливістю для України, яка тільки набирає обертів. Дослідження показують, що третім найважливішим фактором для споживачів є відсутність залишкових хімічних речовин в продукті [2].

Органічне виробництво є одним із пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства у світі, оскільки серед широкого спектра методів господарювання є чи не єдиним, що не завдає негативного впливу навколишньому природному середовищу та здоров'ю людини [3, с. 26].

Стан дослідження. В теорії екологічного і аграрного права науковцями приділяється значна увага виробництву органічної продукції. Теоретичні аспекти впровадження органічного сільського господарства розглядаються в працях таких науковців, як В.М. Корнієнко, Т.О. Коваленко, П.Ф. Кулинич, Т.В. Курман, Т.К. Оверковська, Д.С. Піддубна, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич, В.М. Єрмоленко, та інших.

Зокрема, В.М. Корнієнко досліджує загальнотеоретичні аспекти правового регулювання відносин у сфері органічного сільського господарства [4], Т.О. Коваленко, досліджує виробництво органічної сільгосппродукції та сировини [5], П.Ф. Кулинич проводить дослідження виробництва органічної та екологічно чистої продукції в земельно-правовому аспекті [6], А.М. Статівка дослідив окремі питання виробництва сільськогосподарської продукції [7]. Актуальним правовим питанням органічного виробництва в Україні [8] присвячена праця В.Ю. Уркевича. Також вчений досліджує особливості правового регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції [9]. Найвні також дослідження принципів виробництва органічної сільськогосподарської продукції [10].

Виклад основного матеріалу. На монографічному рівні здійснено дослідження правового захисту органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні Д.С. Піддубною [11], також автором досліджені поняття органічної продукції та процес її сертифікації в Україні, правове регулювання виноробства як складової частини органічного виробництва та інші.

Як вбачається, вченими у галузі аграрного права досліджуються різні аспекти виробництва органічної продукції, проте у їх наукових працях не приділялось належної уваги правовим проблемам виробництва органічної продукції садівництва.

Слід зазначити, що з розвитком вказаної сфери суспільного виробництва питанню нормативного забезпечення науковці приділяють все більше і більше уваги. Як зазначав О.О. Погрібний, «особливо стрімке накопичення нормативного матеріалу чекатиме на національне аграрне законодавство в царині забезпечення якості та безпечності сільськогосподарської продукції та продовольчої сировини з урахуванням європейських вимог щодо відповідності такої продукції і сировини певним вимогам та стандартам якості» [12, с. 56].

Основою нормативно-правового забезпечення здійснення органічного виробництва в Україні є Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», який визначає правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини і спрямований на забезпечення належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, а також на гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

У цьому законі виробництво органічної продукції (сировини) визначається як виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробка) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

У статті 16 цього закону визначені такі загальні правила виробництва органічної продукції та/або сировини:

1) дотримуватися вимог цього Закону і правил виробництва та обігу органічної продукції та сировини та/або дикорослих рослин, використовувати лише методи виробництва органічної продукції та/або сировини;

2) забезпечувати відокремлення виробництва органічної продукції (сировини) від виробництва неорганічної продукції (сировини), продукції перехідного періоду;

3) використовувати технології виробництва, які запобігають забрудненню або мінімізують будь-яке збільшення забруднення навколишнього природного середовища;

4) враховувати місцевий та регіональний екологічний стан територій під час вибору продукції для виробництва;

- 5) мінімізовувати використання невідновлюваних ресурсів та зовнішніх ресурсів;
- 6) забезпечувати збереження та відтворення родючості ґрунтів.

Також у цьому законі закріплені і правила виробництва органічної продукції. Згідно з п. 2 статті 14 закону детальні правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини розробляються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, та затверджуються Кабінетом Міністрів України. Детальні правила виробництва та обігу органічної продукції та сировини повинні відповідати вимогам цього Закону та встановлювати правила виробництва та обігу за такими напрямками: виробництво органічної продукції (сировини) аквакультури; виробництво органічних морських водоростей; виробництво органічної продукції (сировини) бджільництва; збір дикорослих рослин, лісової продукції та водоростей та інші.

Постановою Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 587 було затверджено «Детальні правила виробництва органічної продукції (сировини) рослинного походження». Відповідно до п. 3 цієї постанови у процесі виробництва органічної продукції її виробник повинен забезпечити:

- провадження господарської діяльності, що не має шкідливого впливу на стан земель та родючість ґрунтів, сприяє підвищенню їх родючості та збереженню інших якісних показників, зменшує негативний вплив на ґрунти, запобігає незворотній втраті гумусу, поживних речовин тощо;
- мінімальне використання ресурсів, що не відновлюються, і продуктів несільськогосподарського походження;
- використання переваг біологізації землеробства шляхом розширення посівів багаторічних трав і впровадження бактеріальних препаратів, збільшення площ сільськогосподарських культур, що посіяні на зелене добриво;
- використання у виробництві процесів, що не завдають шкоди навколишньому природному середовищу та здоров'ю людей;
- утилізацію відходів і побічних продуктів рослинного походження в ході виробництва органічної продукції;
- урахування місцевого або регіонального екологічного балансу під час вибору продукції (сировини) для виробництва.

Проте у цих правилах по відношенню до органічного виробництва продукції садівництва можливо застосувати тільки вимоги до садивного матеріалу, зокрема, для виробництва органічної продукції використовується насіння і садивний матеріал, отримані методом органічного виробництва, а саме материнські та батьківські форми рослин, вирощені протягом одного покоління і багаторічні культури, вирощені протягом двох вегетаційних періодів; насіння і садивний матеріал, отримані під час перехідного періоду, а також отримані під час традиційного (неорганічного) виробництва, можуть використовуватися згідно із законодавством; насіння і садивний матеріал для виробництва органічної продукції повинні бути стійкими до хвороб та шкідників.

Організаційно-правове забезпечення виробництва органічної продукції передбачає виконання дій, пов'язаних з веденням Реєстру виробників органічної продукції відповідно до Порядку ведення Реєстру виробників органічної продукції (сировини). Ведення такого Реєстру та забезпечення опублікування офіційних відомостей про осіб, яким надано право виробляти (виращувати, переробляти) органічну продукцію (сировину), здійснюється Держпродспоживслужбою.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України 30 грудня 2015 року було схвалено «Концепцію Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року». Відповідно до цієї Концепції складна ситуація в аграрному секторі економіки викликана насамперед відсутністю мотивації у сільськогосподарських товаровиробників до розвитку трудомістких галузей та високою вартістю капіталу, що стримує їх розвиток, зокрема овочівництва, садівництва, виноградарства, хмелярства, тваринництва, органічного виробництва.

Проблему передбачається розв'язати шляхом сприяння створенню нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції та модернізації вже наявних, зокрема у сфері виробництва органічної продукції, садівництва, тваринництва, виноградарства, продукції дитячого харчування тощо.

Проведений аналіз змісту цієї Концепції показує, що вона містить загальні положення і не передбачає чіткого плану дій з розвитку овочівництва, садівництва, виноградарства, хмелярства, тваринництва та здійснення органічного виробництва.

Відповідно до Галузевої програми розвитку садівництва на період до 2025 року стратегічною метою розвитку садівництва має бути розширення виробництва екологічно чистої продукції шляхом переходу від індустріально-хімічних методів ведення господарства до біологічних. Для одержання екологічно чистої продукції садівництва, придатної для дієтичного та дитячого харчування, необхідно активніше практикувати закладання сировинних садів з використанням імунних

сортів, що не потребують застосування хімічних засобів захисту від шкідників та хвороб. Для забезпечення ефективності цих систем, крім необхідності дотримання агротехнічних та інших заходів, вирощування імунних, стійких і толерантних до хвороб та шкідників сортів плодівих і ягідних культур, не можна поки що обійтись без застосування хімічних засобів захисту рослин.

Отже, виробництво органічної продукції можливе за умови закладання сировинних садів з використанням імунних сортів, що не потребують застосування хімічних засобів захисту від шкідників та хвороб. В такому разі постає питання, чи можливе виробництво органічної продукції садівництва у вже наявних садах, які закладені без використання імунних сортів.

На думку Д.С. Піддубної, будь-яке запровадження чогось та його втілення потребує системного, комплексного підходу, і це не може стосуватися виключно правових позицій, адже необхідно враховувати і економічні – можливо вони є навіть більш важливими та впливовими, ніж правові [11, с. 182].

Погоджуючись з такою думкою, варто додати, що окрім правових та економічних позицій, потрібно зважати і на технологічні основи здійснення того чи іншого виду діяльності. У цьому зв'язку В.М. Меженський та Л.О. Меженська, досліджуючи сорти нетрадиційних плодівих культур для виробництва органічної сировини, зазначають, що садівництво є галуззю з високим рівнем використання отрутохімікатів. Застосування нових технологій і менш токсичних пестицидів під час переходу на систему інтегрованого захисту сприяло зменшенню навантаження на довкілля, але надійний захист традиційних плодівих культур наразі неможливий без використання хімічних засобів. Дослідження щодо розробки і впровадження оптимального поєднання різних систем садівництва свідчать, що застосування принципів органічного садівництва до традиційних плодівих культур не дає бажаного результату [13].

Досліджуючи наукові аспекти вирощування продукції органічного садівництва, І.В. Гриняк та П.В. Кондратенко зазначають, що ухвалення закону – це лише початок організації роботи з національної системи контролю за органічним сектором виробництва. Подальший його розвиток залежатиме від того, наскільки швидко будуть розроблені технічні регламенти та правила, які слід адаптувати до наявних міжнародних систем відповідності. Впровадження закону в життя стримує необізнаність споживачів стосовно органічної продукції, нечесна конкуренція виробників, перехідний період, упродовж якого потрібно повністю запровадити нові технології вирощування, та практично відсутня державна фінансова підтримка органічного виробництва. Перспективність вирощування органічної садівничої продукції полягає в тому, що завдяки чіткому регламентуванню процесу виробництва через застосування жорстких правил і стандартів, використанню речовин природного походження нова виробнича сфера дає змогу забезпечити збереження та відновлення природних ресурсів, біологічного різноманіття, активізувати випуск високоякісних продуктів з цінними харчовими та лікувальними властивостями [14].

Висновки. На основі проведеного дослідження організаційно-правових аспектів виробництва органічної продукції сільськогосподарського садівництва встановлено, що в українській теорії аграрного, екологічного права питання виробництва органічної продукції сільськогосподарського садівництва не досліджувались.

Отже, у чинному аграрному, земельному, екологічному законодавстві закріплені нормативні положення, які мають загальний характер щодо використання ґрунтів, багаторічних насаджень, засобів захисту рослин, пестицидів і агрохімікатів і не враховують особливостей вирощування органічної продукції сільськогосподарського садівництва.

На основі проведених досліджень можна зробити висновок, що виробництво органічної продукції у сільськогосподарському (промисловому) садівництві можливе за умови закладання сировинних садів з використанням імунних сортів, що не потребують застосування хімічних засобів захисту рослин від шкідників та хвороб.

Список використаних джерел:

1. Буцик Р.М., Коваленко О.С. Ефективність вирощування органічної сировини в садівничих підприємствах України. Зб. наук. праць *Харківського НАУ* / редкол. : О.В. Олійник (наук. ред.) та ін. Харків, 2014. Вип. 7. С. 203–213.
2. Портал AgroDovidka.info. Нові можливості в садівництві – органічне вирощування набирає обертів. URL: <http://agrodovidka.info/post/6831>.
3. Корніцька О.І. Органічне виробництво: основні напрями наукового забезпечення. *Агро-екологічний журнал*. 2011. № 3. С. 26–30.
4. Корнієнко В.М. Загальнотеоретичні аспекти правового регулювання відносин у сфері органічного сільськогосподарства. *Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права* : круглий стіл, присвяч. пам'яті проф. Ю.О. Вовка, 24 трав. 2013 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 92–93.

5. Коваленко Т.О. Виробництво органічної сільгосппродукції та сировини. URL: <http://www.agro-business.com.Ua/u-pravovomu-poli/2107-vyrobnytstvo-organichnoi-silgospproduktsiit-syrovyny.html>.
6. Кулинич П.Ф. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 43, зб. наук. пр. Київ : Ін-т держави і права НАН України, 2009. С. 414–420.
7. Статівка А.М. Деякі правові питання органічного виробництва сільськогосподарської продукції. *Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Тринадцяті осінні юридичні читання»* (м. Хмельницький, 14–15 листоп. 2014 р.): [у 3 ч.]. Хмельницький, 2014. Ч. 3. С. 99–100.
8. Уркевич В.Ю. Актуальні правові питання органічного виробництва в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2013. Вип. 182(2). С. 22–28. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2013_182\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2013_182(2)_5).
9. Уркевич В.Ю. Про особливості правового регулювання виробничо-господарської діяльності з виробництва органічної сільськогосподарської продукції. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2015. Вип. 218. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2015_218_6.
10. Уркевич В.Ю. Про принципи виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Право*. 2014. Вип. 197(1). С. 56–63. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmu_prav_2014_197\(1\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmu_prav_2014_197(1)_10).
11. Піддубна Д.С. Правове забезпечення захисту органічної продукції від генетично модифікованих організмів в Україні [Текст] : монографія / Піддубна Дар'я Сергіївна ; Донец. юрид. ін-т. Кривий Ріг : Роман Козлов [вид.], 2015. 371 с.
12. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5-т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю.С. Шемшученка. Харків: Право, 2008. 480 с.
13. Меженський В.М., Меженська Л.О. Сорти нетрадиційних плодових культур для виробництва органічної садовини. Наук. доповіді НУБіП. 2011. Вип. 7 (29). 11 с.
14. Гриник І.В., Кондратенко П.В. Наукові аспекти організації вирощування продукції органічного садівництва. *Вісник аграрної науки*. 2014. № 10.

УДК 351.741:343.1

ПОПОВА О.В.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ, ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ

У статті розглянуто пріоритетні напрями розвитку фермерських господарств, шляхи їх реалізації, державна підтримка, збільшення обсягів виробництва еко-продукції, приведення їх до міжнародних стандартів та вихід на міжнародні ринки.

Розглянуто органічне сільське господарство, інвестиційна привабливість сільськогосподарських регіонів.

Ключові слова: інвестиційна привабливість аграрного бізнесу, еко-продукція сільського господарства, економіка, державна підтримка.

В статье рассмотрены приоритетные направления развития фермерских хозяйств, пути их реализации, государственная поддержка, увеличение объемов производства эко-продукции, приведение их к международным стандартам и выход на международные рынки.